

rest van december vier: twee mannen, twee vrouwen. In de periode van 30 december tot 27 januari waren er in de hoofdstad honderdvijftig slachtoffers, van 28 januari tot 24 februari vijfhonderdvier-en-dertig, van 25 februari tot 24 maart vijfhonderdvier-en-negentig, van 25 maart tot 21 april vierhonderdvier-en-tachtig, van 22 april tot 19 mei vierhonderdacht-en-zestig en nadien stierven in Amsterdam nog tweehonderdnegen-en-dertig personen aan de hongerziekte. Het totaal aantal slachtoffers was er tweeduizendvierhonderdzeven-en-zeventig: achttienhonderdzes-en-vijftig (75%) personen van het mannelijk, zeshonderdnegentien (25%) van het vrouwelijk geslacht. Onder hen waren vijfhonderdzeven zuigelingen (20%) en veertienhonderdtwee-en-zestig personen (59%) die ouder waren dan vijf-en-zestig. Den Haag telde onder de sterfgevallen 56% boven-vijf-en-zestigjarigen en 28% in de groep van een-en-vijftig tot en met vijf-en-zestig jaar. Aan de hongerziekte en zijn gevolgen zijn dus vooral oudere mannen en zuigelingen bezweken, die laatsten meestal ten gevolge van darmstoornissen.

Wat het totaal aantal directe slachtoffers van de hongerwinter in het westen des lands betreft willen wij ons aan de schatting houden welke dr. Banning in '49 publiceerde: 'tienduizend duidelijke gevallen van sterfte aan ondervoeding'.¹ Daarmee is evenwel niet alles gezegd. In Amsterdam vergde alleen al de tuberculose in het eerste halfjaar van '45 driemaal zoveel slachtoffers als in het eerste halfjaar van '39; 'hoeveel overledenen indirect uit oorzaak van de voedselschaarste zijn gestorven doordat hun weerstandsvermogen tegen aantasting door ziekten was verminderd, is', aldus het Haagse gemeentelijke verslag over '45, 'niet bij benadering aan te geven'.² De voedingsdeskundigen dr. ir. M. J. L. Dols en D. J. A. M. van Arcken hebben zich evenwel in '46 in een artikel in het tijdschrift *Voeding*³ aan die benadering gewaagd: voor twaalf gemeenten in het westen des lands (Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Rijswijk, Voorburg, Delft, Leiden, Gouda, Schiedam, Vlaardingen, Dordrecht en Hilversum) vergeleken zij de sterftecijfers in het eerste halfjaar 1945 met die in het eerste halfjaar 1944; het verschil bedroeg bijna zestienduizend. Tot dat verschil hebben evenwel de slachtoffers van de Geallieerde bombardementen (begin maart '45 vielen er in het Haagse Bezuidenhoutkwartier meer dan vijfhonderd doden) en de in de ge-

¹ *Medische ervaringen in Nederland tijdens de bezetting 1940-1945*, p. 37. ² Gemeente 's-Gravenhage: *Verslag van de toestand, 1945*, p. 1. ³ M. J. L. Dols en D. J. A. M. van Arcken: 'De voedselvoorziening in Nederland tijdens en onmiddellijk na de tweede wereldoorlog 1940-1945', *Voeding*, VI (1946), 7, p. 193-207.